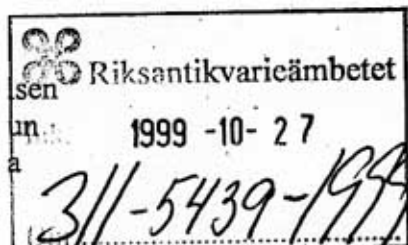

Kulturmiljöenheten
Gösta Magnusson

Byggnadsminnesförklaring enligt 3 kap Lagen (1988:950) om kulturminnen (KML) av Görvälns gård på fastigheten Görväln 1:8, Järfälla socken och kommun.

Järfälla hembygdsförening har hos Länsstyrelsen ansökt om byggnadsminnesförklaring av Görvälns gård. Järfälla kommun är lagfaren ägare. Länsstyrelsen, som anser att Görvälns gård bör byggnadsminnesförklaras översände den 24 april 1995 till kommunstyrelsen förslag till skyddsföreskrifter att gälla vid en byggnadsminnesförklaring.

Kommunstyrelsen beslutade den 12 sept. 1995 att inte godta Länsstyrelsens förslag till byggnadsminnesförklaring enligt kulturminneslagen utan att i stället utarbeta områdesbestämmelser enligt plan- och bygglagen motsvarande dem som Länsstyrelsen föreslagit enligt kulturminneslagen. Kommunfullmäktige antog den 16 dec. 1996 områdesbestämmelser för Görväln, som innefattar de av Länsstyrelsen föreslagna skyddsföreskrifterna.

Länsstyrelsen har den 11 jan. 1999 enligt 3 kap 11 § KML förelagt kommunen att anmäla ersättningsanspråk vid en byggnadsminnesförklaring av Görväln med de av Länsstyrelsen enligt KML föreslagna skyddsföreskrifterna. Kommunen har dock inte anmält några ersättningsanspråk inom föreskriven tid. Kommunen har därmed förlorat sin rätt till ersättning eller inlösen vid en byggnadsminnesförklaring.

Vad gäller tillämpningen av 3 kap KML framhåller Riksantikvarieämbetet i sina allmänna råd till lagen att "Bedömningen får inte heller påverkas av den omständigheten att en byggnad på vilken lagen är tillämplig redan är föremål för betryggande vård från ägarens sida."

Länsstyrelsen anser ifråga om byggnader, som i likhet med Görväln är hyresobjekt, att det är en fördel om byggnadsminnesskyddet utövas av en instans som är obunden av hyresavtal. En byggnadsminnesförklaring enligt KML innebär ett skydd för all framtid, ett skydd som också i sin tillämpning är oberoende av politiska majoriteter i kommunen.

I Sverige finns endast två byggnader från barockperioden med sandstensfasad. Den ena är domstolsbyggnaden i Jönköping som stod färdig 1665. Den andra byggnaden är Görväln som började byggas 1659 och stod helt färdig 1679.

Domstolsbyggnaden i Jönköping är uppförd av vättersandsten medan Görväln är uppförd av gotlandssandsten. Görväln uppvisar vidare en mycket högtstående stenhuggningsteknik vad precisionen beträffar.

Tidigare har Nicodemus Tessin d.ä. ansetts vara Görvälns arkitekt. Senare forskning har visat att Görväln i stället bör vara ett verk av Jean de la Vallé (Riddarhusets arkitekt). Byggnaden, bl.a. taket, blev dock förenklad i förhållande till de la Vallés ritningar. Dessa finns dock inte bevarade, men de utgör underlaget till illustrationerna i Sueciaverket av Erik Dahlberg.

Byggherre var Elsa Brahe, som i sitt andra äktenskap 1661 gifte sig med Karl X Gustafs bror, hertig Adolf Johan. Det var under deras tid bygget fullbordades. Görvälns unika stenfasad får ses som en maktsymbol som markerade ägarnas höga sociala och politiska ställning.

En kusin till Elsa Brahe hade varit gift med riksrådet Axel Sparre, vilken varit landshövding på Gotland. Under sin landshövdingetid ingick i hans uppgifter att utveckla näringslivet på Gotland, däribland stenindustrin. Det var han som kom att leverera stenen till Görväln.

Att kunna täcka hela fasaden med ett material som normalt endast kom ifråga för skulpturala utsmyckningar innebar en imponerande prestige.

De närmast huvudbyggnaden belägna flyglarna fick ett enklare utförande. Den ena brann sedermera och vid mitten av 1700-talet var de i så dåligt skick att de i det närmaste fick återuppföras. Under samma tid tillkom de nedre rundflyglarna, som gav anläggningen ett mera slutet rum. Allén utefter mittaxeln planterades också vid denna tid.

Vid sekelskiftet 1900 ersattes den ursprungliga portalen i form av kolonner och överliggande bågfalt och krönande snäcka med en veranda. Snäckan är bevarad i trädgården och i samband med byggnadsarbete i början av 1980-talet diskuterades allvarligt att riva verandan och rekonstruera den ursprungliga portalen med ledning av bevarat fotografi. Denna möjlighet står fortfarande öppen och kan tillstyrkas av antikvariska skäl eftersom en stor mängd verandor finns bevarade från sekelskiftet, medan Görvälns fasad är unik.

Enligt 3 kap 3 § KML skall skyddsföreskrifter så långt möjligt utformas i samförstånd med byggnadens ägare och ägare till kringliggande markområde. Ägaren får inte åläggas mera omfattande skyldigheter än vad som är oundgängligen nödvändigt för att bibehålla byggnadsminnets kulturhistoriska värde. Hänsyn skall tas till byggnadens användning och ägaren skäligen önskemål.

Kulturmiljöenheten
Gösta Magnusson

Eftersom huvudbyggnadens fasadutformning är unik samt med hänsyn till ovanstående anser Länsstyrelsen – trots de områdesbestämmelser som beslutats – att en byggnadsminnesförklaring är motiverad. De tidigare föreslagna skyddsföreskrifterna bör dock kunna reduceras till att omfatta endast huvudbyggnadens exteriör och den framför huvudbyggnaden placerade snäckan, som tidigare suttit över portalen. Skyddet av övriga kulturhistoriska värden får i vart fall för närvarande anses godtagbart tillgodosett med de antagna områdesbestämmelserna.

Länsstyrelsen anser att Görvälns gård är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde och beslutar därför med stöd av 3 kap 1 § Lagen (1988:950) om kulturminnen att förklara Görvälns gård för byggnadsminne. Enligt 3 kap 2 § samma lag beslutar Länsstyrelsen att följande skyddsföreskrifter skall gälla för byggnadsminnet.

1. Huvudbyggnaden får inte rivas eller till sin exteriör byggas om eller på annat sätt förändras. .
2. Huvudbyggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart.
3. Den framför huvudbyggnaden placerade snäckan, som tidigare smyckat portalen får inte flyttas, eller förändras på något sätt.

Enligt 3 kap 14 § samma lag får Länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna om det finns särskilda skäl. Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Enligt 3 kap 21 § samma lag skall detta beslut tillämpas utan hinder av att talan förs mot beslutet.

Beslut i detta ärende har fattats av länsöverdirektör Bo Hansson. I beslutet har även deltagit länsantikvarie Ann-Charlotte Backlund, länsassessor Göran Bjarme samt bitr.länsantikvarie Gösta Magnusson, föredragande.

- ./ Detta beslut kan överklagas till Länsrätten enligt anvisningar på bilaga.

Bo Hansson

Gösta Magnusson

Kopia till:

Riksantikvarieämbetet
Riksantikvarieämbetet med lagakraftsbevis
Fastighetsregistermyndigheten med lagakraftsbevis
Stockholms läns museum
kulturförvaltningen Järfälla kommun
Järfälla hembygdsförening
akten
byggnadsminnesregistret